

УДК 371.14(043)

Олена Проценко, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри освітнього менеджменту та педагогіки
Маріупольського державного університету
Світлана Юрочко, магістрант спеціальності “Управління навчальним закладом”
Маріупольського державного університету,
вчитель математики спеціалізованої школи № 40 імені Є.М. Миська, м. Маріуполя

ІННОВАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА: ЗМІСТ І СТРУКТУРА

У статті проаналізовано різні підходи щодо визначення понять “компетентність” та “інноваційна компетентність”; виявлено сутнісні ознаки та зміст інноваційної компетентності педагога; схарактеризовано структуру інноваційної компетентності педагога загальноосвітнього навчального закладу.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, інноваційна компетентність, педагог.

Лит. 14.

Елена Проценко, кандидат педагогических наук,
доцент кафедры образовательного менеджмента и педагогики
Маріупольского государственного университета
Светлана Юрочко, магистрант специальности “Управление учебным заведением”
Маріупольского государственного университета,
учитель математики специализированной школы № 40 имени Е.М. Мисько, г. Мариуполя

ИННОВАЦИОННАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ ПЕДАГОГА: СОДЕРЖАНИЕ И СТРУКТУРА

В статье проанализированы разные подходы к определению понятий “компетентность” и “инновационная компетентность”; выявлены главные признаки и содержание инновационной компетентности педагога; охарактеризована структура инновационной компетентности педагога общеобразовательного учебного учреждения.

Ключевые слова: компетентность, профессиональная компетентность, инновационная компетентность, педагог.

Olena Protsenko, Ph.D. (Pedagogy), Associate Prof. of
Educational Management and Pedagogic Department Mariupol State University
Svitlana Yurochko, Master Student in specialty “Management educational institution”
Mariupol State University, Mathematics Teacher at school №40, Mariupol

INNOVATIVE COMPETENCE OF A TEACHER: CONTENT AND STRUCTURE

In the article the main approaches to the definitions of “competence” and “innovative competence” are analyzed; the content and the main features of the teacher’s innovative competence are defined; the structure of the school teacher’s innovative competence is characterized.

Keywords: competence, professional competence, innovative competence, teacher.

Постановка проблеми. Початок двадцять першого століття характеризується дуже швидкими і глибокими трансформаціями усіх сторін суспільного життя. Освітня галузь набуває інтенсивного реформування відповідно до вимог часу у процесі створення принципово нової системи загальної освіти, яка поступово замінюватиме традиційну. Модернізація системи освіти пов’язується насамперед із запровадженням до освітнього середовища навчального закладу інновацій, що обумовлює актуальність нашого дослідження.

Динамічність змін в освіті ставить перед

педагогами вимогу бути готовими ефективно виконувати професійні функції в умовах інноваційного режиму діяльності загальноосвітніх навчальних закладів. Вважаємо, що саме компетентнісний підхід зміщує акценти в організації інноваційної діяльності загальноосвітніх навчальних закладів з процесу на результат.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність, структура та зміст педагогічної компетентності розглядаються в дослідженнях В. Безпалька, О. Дубасенюк, І. Зимньої, І. Зязюна, Л. Карпової, Н. Кузьміної, В. Лозової, М. Лук’янової,

А. Маркової, О. Пометун, Л. Пуховської, О. Савченко, Л. Хоружої, А. Хуторського та ін.

Теоретико-методологічні засади вивчення феномену інноваційної компетентності педагога визначені в працях І. Гавриш, І. Дичківської, В. Докучаєвої, О. Ігнатівич, Н. Клокар, С. Макагон, Л. Петриненко, О. Подимової, В. Позднякова, В. Сластьоніна, О. Шафран, Г. Хмельницького, А. Хуторського та ін. Специфіка професійної компетентності фахівця з вищою освітою знайшла відображення у працях Н. Баловсяк, І. Бавшина, Б. Беспалова, Д. Мірошина, С. Федорова. Виокремлюється і напрямок, пов'язаний з вивченням інноваційної компетентності фахівця (В. Поздняков, Г. Хмельницький). Активізувались процеси вивчення цього питання й у педагогічній сфері (І. Гордієнко-Митрофанова, І. Дичківська, О. Ігнатівич, Л. Петриченко).

Формулювання мети статті. Інноваційні процеси, що активізувались у загальноосвітніх навчальних закладах, викликали потребу у новому теоретичному дискурсі інноваційної компетентності педагога. Тому *метою статті* є аналіз змісту та структури інноваційної компетентності педагога загальноосвітнього навчального закладу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із аспектів модернізації освіти, зазначає І. Зязюн, є її побудова на основі компетентності, що слугує кроком переходу від парадигми предметно-знаннєвої освіти до моделі формування цілісного досвіду вирішення життєвих проблем, виконання ключових функцій, що належать до багатьох сфер культури і виконання багатьох соціальних ролей [3, 328].

Беззаперечні можливості компетентнісного підходу, відзначає Н. Кічук, визнано в освітніх системах економічно розвинутих країн через той факт, що саме наявність компетентностей дозволяє особистості, зокрема майбутнього фахівця, практично оперувати здобутими знаннями, застосовувати їх упродовж життя та професійної діяльності [6, 80].

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що на разі немає загальноприйнятого визначення поняття “компетентність”. Так, компетентність дослідниками трактується як: індивідуальна характеристика ступеня відповідності вимогам професії; здібність людини реалізувати свій потенціал для професійної діяльності; сукупність знань, умінь, навичок, способів і прийомів їхньої реалізації в діяльності, спілкуванні й розвитку особистості; здатність особистості діяти, вирішувати проблеми, інтенсивно використовуючи розум, досвід, творчі

здібності; вміння особистості, що відбиває ступінь відповідності визначеної компетенції і дозволяє діяти конструктивно в соціальних умовах, що змінюються [7].

Європейські вчені визначають поняття “компетентність” як динамічну комбінацію знань, умінь, цінностей, інших особистих якостей, що описують результати навчання за освітньою / навчальною програмою; як набуті реалізаційні здатності особи до ефективної діяльності [9]. Компетентність є результатом освіти, самоосвіти і саморозвитку педагога. Вона визначається досвідом та індивідуальною здатністю людини, її прагненням до безперервної самоосвіти й самовдосконалення, творчим ставленням до праці.

На думку А. Маркової, професійно компетентною є така праця педагога, в якій на достатньому рівні здійснюється педагогічна діяльність, педагогічне спілкування, реалізується особистість педагога, досягаються кращі результати в навчанні і вихованні. До того ж компетентність педагога визначається співвідношенням у реальній роботі професійних знань та умінь з одного боку, і професійних якостей – з іншого, в результаті чого складається цілісна картина професійної компетентності, яку можна покласти в основу вирішення багатьох практичних питань [8, 8 – 9].

Відповідно до педагогічної енциклопедії, поняття “компетентність” містить у собі, крім суто професійних знань, умінь і навичок, такі якості, як ініціатива, співробітництво, здатність працювати в групі, комунікативні здатності, вміння вчитися, оцінювати, логічно мислити, відбирати й використовувати інформацію [11, 237].

Отже, в сучасній педагогічній науці існують різні неоднозначні трактування щодо змісту поняття “компетентність”, що визначаємо компетентність учителя як інтегративну властивість особистості, яка є результатом синтезу базової професійної підготовки й практичного професійного й особистісного соціально-психологічного досвіду.

У контексті нашого дослідження розглянемо різні підходи до трактування поняття “інноваційна компетентність” у науковій літературі. Так, І. Дичківська розглядає інноваційну компетентність педагога через систему мотивів, знань, умінь, навичок, особистісних якостей педагога, що забезпечують ефективність використання нових педагогічних технологій у роботі [1]. Однак відсутність складової щодо творення інновацій в освітній діяльності, з нашої точки зору, значно збіднює її розуміння. Певною мірою наведене трактування інноваційної

компетентності співпадає із поглядами О. Ігнатович, де воно визначається як сукупність “спеціальних теоретичних знань з педагогічної інноватики та теорії інноваційної педагогічної діяльності, умінь ефективно застосовувати їх, практичних навиків” [4, 273]. Цього недоліку позбавлене визначення, надане Л. Петриченко, яке тут подається через систему мотивів, знань, умінь, навичок, особистісних якостей педагога, що забезпечує здійснення ним усіх етапів інноваційної професійної діяльності: від моделювання і прогнозування до впровадження нововведення [12].

Інноваційна компетентність передбачає наявність інноваційного сприйняття суб’єкта. Але у подальшому цей процес конкретизується за трьома видами: сприйняття власних інновацій і взагалі інновацій або відкриттів, здатність побачити елементи нового у відносному сталому та здатність запропонувати принципово нове вирішення проблеми. Таке покрокове нарощування потенціалу інноваційної компетентності у кінцевому варіанті підводить до більш широкого розуміння поняття.

Отже, проведений дефініційний аналіз поняття “інноваційна компетентність” дозволив з’ясувати специфіку її змістовного характеру та надати своє бачення означеної проблеми. Інноваційну компетентність ми розглядаємо як інтегральну характеристику, яка включає здатності з розробки, освоєння та втілення інновацій в практику педагогічної діяльності, що ґрунтуються на відповідних знаннях та вміннях фахівця, через сформованість необхідних особистісних якостей та досвіду.

У з’ясуванні сутності, змісту й структури інноваційної компетентності педагога необхідно виходити з певного розуміння його загальної професійної компетентності, яка, за переконанням В. Сластьоніна відображає єдність теоретичної і практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності й характеризує професіоналізм [10, 40]. З цієї позиції інноваційна компетентність педагога є підсистемою його загальної професійно-педагогічної компетентності, тому має відображати загальні й специфічні вимоги, що висуваються до діяльності педагога на всіх етапах інноваційного процесу. Також інноваційна компетентність педагога структурно повинна охоплювати зовнішні (мета, засоби, об’єкт, суб’єкт, результат) і внутрішні (мотивація, зміст, операції) компоненти здійснення інноваційної діяльності.

Сумарний зміст знань, умінь, навичок, що входять до складу інноваційної компетентності

педагога, мають забезпечити ефективне здійснення ним усіх функцій інноваційної діяльності (гностичної, прогностичної, проектувальної, конструктивної, комунікативної, організаторської).

Аналіз досліджень з педагогічної інноватики дозволив виділити найбільш загальні ознаки інноваційної компетентності педагога: особистісна спрямованість на освоєння нового, готовність до змін в способах діяльності, стилі мислення; суб’єктність цілепокладання, цілездійснення і самореалізації; чіткість професійної позиції, усвідомлення соціальної значимості інновацій, включення у соціальну творчість; відповідність складу компетентності структурі інноваційної діяльності; ефективність способів реалізації системи знань, умінь, навичок на всіх етапах інноваційного процесу, здатність до творчого підходу у вирішенні професійних задач; цілісність сукупності компетенцій, що входять до інноваційної компетентності як системного утворення; високий рівень професіоналізму, який базується на осмисленні й вдосконаленні власного професійного досвіду. В цілому інноваційна компетентність педагога проявляється в його авторській педагогічній системі.

Критеріями оцінки інноваційної компетентності педагога виступають:

- індивідуальна готовність до прояву компетентності в стандартних і нестандартних ситуаціях;
- мотиваційно-ціннісне ставлення до інновацій;
- рівень адаптивності до нових соціальних умов та сучасних вимог професії;
- володіння системою теоретичних і практичних знань, комплексом умінь;
- досвід прояву компетентності в реальних ситуаціях педагогічного процесу;
- здатність творчо вирішувати професійні задачі, володіння сучасними педагогічними технологіями;
- рівень усвідомленості педагогом своїх знань, умінь, навичок, можливостей, необхідних для кваліфікованого здійснення інноваційної діяльності;
- саморефлексія й корекція власної інноваційної діяльності [2].

Проявляється інноваційна компетентність педагога в оновлених, більш ефективних формах, способах, методах й, відповідно, якісно нових результатах навчально-виховної діяльності, які отримані внаслідок реалізації інновацій.

Більш системно інноваційна компетентність педагога розкривається у змісті компонентів її

структури, до складу якої включаємо: соціальну компетентність, мотиваційно-ціннісну компетентність, теоретико-методологічну компетентність, технологічну компетентність, інформаційно-комунікативну компетентність, рефлексивно-регулятивну компетентність [13, 123].

Соціальна компетентність представляє єдність соціальних знань, соціальних умінь, соціальних якостей та соціального досвіду особистості.

Соціальний компонент компетентності включає здатність до групової діяльності та співпраці, готовність прийняти на себе відповідальність за результати праці, навколишнє середовище та інші "істинні цінності" [5, 106].

Мотиваційно-ціннісна компетентність інноваційної діяльності пов'язана з внутрішньою мотивацією досягнення успіху і суб'єктивними цінностями професійної діяльності, прагненням до самореалізації в професії.

Компонентами структури професійної мотивації є: професійні покликання, наміри, потреби в професійній праці, ціннісні орієнтації, мотиви, стимули, мотивування, цілі, рівень домагань, очікування, індивідуальні смисли професійної діяльності, установки, готовність, позиції, інтереси. Тому інноваційна діяльність полімотивована, спонукається одночасно різними чинниками, які знаходяться в постійній динаміці, прямих й опосередкованих взаємозалежностях і змінах. Мотиваційна система, яка виникає при цьому, фактично є певною спрямованістю [14, 103].

Професійна спрямованість характеризує систему відносин людини з певною професією і визначається наявністю актуальних мотивів (зміст сфери), зв'язками між окремими мотивами (інтеграційні тенденції), характером і силою впливу домінуючого мотиву (системоутворювальний фактор), ступінню опредметнення окремих стимулів і перш за все домінуючого фактору. Від того, якими цінностями й мотивами керується особистість, залежить спрямованість інноваційної діяльності [13, 125].

Теоретико-методологічна компетентність визначається володінням педагогом комплексом знань про закони, закономірності, принципи, й способи інноваційної діяльності. Для вибору з наявних, або проектування власної дидактичної, методичної чи виховної системи, педагог має бути знайомий з інноваційними педагогічними концепціями, підходами, науковими ідеями, практичними розробками, технологіями, які успішно себе зарекомендували на ринку освітніх послуг. Знання теорії й методології інноваційних освітніх процесів слугує основою при розробці й

обґрунтуванні педагогом концептуальних засад авторської технології навчально-виховної діяльності.

Технологічна компетентність у структурі інноваційної компетентності педагога подається сукупністю способів здійснення інноваційної діяльності й включає діагностичні, проектувальні, конструктивні, комунікативні та організаторські уміння. Діагностичні уміння проявляються в способах збору та аналізу інформації про наявний стан об'єкта, який потребує інноваційних змін.

Проектувальні уміння – це дії педагога, спрямовані на розробку нових педагогічних систем, процесів, технологій. Конструктивні уміння необхідні для деталізації розробленого проекту на рівні можливої його реалізації конкретними учасниками в реальних умовах. Комунікативні уміння включають здатність педагога-новатора переконувати, аргументувати, доводити переваги нових способів діяльності, емоційно захоплювати інших творчими ідеями, встановлювати міжособистісні зв'язки, вести діалог, конструктивно вирішувати конфліктні ситуації. Організаторські уміння проявляються в налагодженні взаємодії суб'єктів інноваційного процесу, здатності мобілізувати колег на вирішення актуальних задач оновлення діяльності навчального закладу [3, 326].

Технологічність в структурі інноваційної компетентності забезпечує послідовність й оптимальність дій та операцій учителя в реалізації інновацій.

Інформаційно-комунікативна компетентність пов'язана з оволодінням педагогом якісно новими технологіями доступу до глобальних інформаційних ресурсів, оскільки обмін інформацією й обробка даних є ключовим фактором інноваційного процесу. Інформаційно-комунікативна компетентність пов'язана з когнітивною діяльністю педагога, розвитком його пізнавальної самостійності у пошуку, накопиченні, аналізі, оцінці, обробці, систематизації нових знань та їх творчого використання у вирішенні професійних задач.

Інформаційно-комунікативні технології виступають стратегічним елементом сучасних моделей інноваційних процесів, засобом забезпечення зовнішніх і внутрішніх зв'язків навчального закладу як інноваційної системи.

Рефлексивно-регулятивна компетентність педагога виявляється в контролі, аналізі й оцінці власної діяльності, усвідомленні причин власних успіхів і невдач і зміні неефективних способів діяльності. Рефлексивний компонент є регулятором особистісних досягнень, власного

розвитку й самоосвіти, пошуку особистісних смислів у професійно-педагогічній діяльності, а також стимулів самопізнання, професійного зростання, вдосконалення майстерності, смислотворчої діяльності та формування індивідуального стилю роботи [2].

Висновки. Таким чином, інноваційна компетентність педагога розглядається як складова загальної професійно-педагогічної компетентності, зміст якої зумовлюється особливостями інноваційної діяльності, її суспільною значимістю, творчим характером та спрямованістю на неперервне творення нового, розвитку особистісного й професійного потенціалу педагога.

До подальших напрямів нашого дослідження можна віднести визначення особливостей розвитку інноваційної компетентності педагогів в межах загальноосвітнього навчального закладу.

1. Дичківська І.М. *Інноваційні педагогічні технології: підручник* / І.М. Дичківська. – Київ, Академвидав, 2012. – 352 с.

2. Дружилов С.А. *Обучение и стадии профессиональной компетентности* / С.А. Дружилов // *Непрерывное образование как условие развития творческой личности.* – Новокузнецк: ИПК, 2001. – С. 32 – 33.

3. Зязюн І.А. *Філософія педагогічної дії: монографія* / І.А. Зязюн. – Черкаси: Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – 608 с.

4. Ігнатів О.М. *Психологічні основи розвитку фахової інноваційної культури педагогічних працівників: монографія* / О.М. Ігнатів. – К.: ТОВ "Центр учбової літератури", 2009. – 287 с.

5. Карпова Ю.А. *Введение в социологию инноватики: учебное пособие* / Ю.А. Карпова. – СПб.: Питер, 2004. – 192 с.

6. Кічук В. *Компетентність саморозвитку майбутнього фахівця: особистісно орієнтовані технології формування у вищій школі* / В. Кічук // *Науковий вісник Миколаївського державного університету.* – Випуск 12. Педагогічні науки. – Т. 1. – 2006. – С. 80 – 87.

7. Луговська Е.М. *Поняття "компетенція" і "компетентність" в педагогічній теорії* / Е.М. Луговська // *Оновлення соціально-психологічної та педагогічної науки на етапі націєтворення: тези доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. (20 квітня 2012р.)* – Запоріжжя: КПУ, 2012. – С. 67 – 69.

8. Маркова А.К. *Психология труда учителя* / А.К. Маркова. – М.: Просвещение, 1994. – 192 с. – С. 8–9.

9. *Національний освітній глосарій: вища освіта* / авт.-уклад.: І.І. Бабин, Я.Я. Болюбаши, А.А. Гармаш й ін.; за ред. Д.В. Табачника і В.Г. Кременя. – К.: ТОВ "Видавничий дім "Плянди", 2011. – 100 с.

10. *Педагогика: учеб. пособие для студ. пед. учеб. заведений* / В.А. Сластенин, И.Ф. Исаев, А.И. Мищенко, Е. Н. Шиянов. – М.: Школа-Пресс, 1997. – 418 с.

11. *Педагогика: Большая современная энциклопедия* / сост. Е.С. Рапацевич. – Мн.: Современное слово, 2005. – 720 с.

12. Петриченко Л. О. *Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до інноваційної діяльності в позааудиторній роботі: 13.00.04* / Петриченко Лариса Олексіївна. – Харків, 2007. – 237 с.

13. *Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід: монографія* / за ред. О.А. Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – 412 с.

14. Семиченко В.А. *Проблемы мотивации поведения и деятельности человека. Модульный курс психологии* / В.А Семиченко. – К.: Миллениум, 2004. – 521 с.

Стаття надійшла до редакції 20.05.2015

21 травня 2015 р.
Вознесіння Господне

Після Воскресіння Господь наш Ісус Христос сорок днів залишався на землі. Він мав зійти на небеса відразу, але Він залишився на землі, щоб переконати всіх в істинності Свого Воскресіння.

Святим апостолам Він "...являв Себе живим з багатьма вірними доказами, протягом сорока днів являючись їм і говорячи про Царство Боже" (Діян. 1, 3).

